

a předsedou dozorčí rady Záložního a obchodního družstva válečných poškozců ostravské a těšínské župy. Při výkonu těchto funkcí se dostával do sporů s aparátem ministerstva sociální péče (hájil se v pamfletu Činnost bývalých c. k. byrokratů). Ve 20. letech působil na Ostravsku jako vydavatel a vedoucí redaktor řady regionálních nezávislých listů. I v nich bránil zájmy válečných poškozců (Invalida, Náš cíl, Moravskoslezský týdeník Náš cíl, Karvinské listy, Moravskoslezské noviny, Jičínské noviny, Novojičínské noviny, Stavovské moravskoslezské noviny). Později byl redaktorem Moravskoslezského slova v Ostravě.

H. literární činnost má do značné míry diletantský ráz. Prózy, rozvíjející především motivy sociální, se vyznačují senzačními dějovými efekty a násilnou konstruovaností, didaktismem, sentimentalitou a nízkou jazykovou úrovní. Vybízejí většinou k trpělivé a poctivé práci, která dojde spravedlivé odměny, a k vzájemné pomoci v bídě a osiřelosti. Sociální téma spojuje H. často s motivy utopickými a fantastickými (*Jedovatý muž*, *Oko za dvě oči*). V básních (*Na křížovatkách smrti*) a v beletrizovaných záznamech lidských osudů poznamenaných válkou (*V terezínských pevnosti a na Pankráči*, *Hrdinové velké doby*) reaguje z nacionálního stanoviska na utrpení národa za nacistické okupace.

PSEUDONYMY: Jaromír Dláček, Kyoľof Metolík, Metoděj Tišnovský, Střezivoj Bolek. ■ PŘÍSPĚVKY in: Invalida; Jičínské noviny; Karvinské listy (1924–35); Moravskoslezské noviny (1925–29); Moravskoslezské slovo; Moravskoslezský týdeník Náš cíl (1925); Náš cíl; Novojičínské noviny; Stavovské moravskoslezské noviny. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Chudobky (BB a PP b. d., 1916, podp. Metoděj Havlíček Tišnovský); Génius ohava (P 1929); Jedovatý muž (P 1932); Ostravský havíř (D 1934, prem. 1929); Dar krve (R 1940); Matčiny ruce (R 1940); Papírový andělíček (R b. d., 1940); Děvče z automatu (P b. d., 1941); Srdce na dlani (P b. d., 1942); Oživené úhory (P 1943); Havířova dcera (P 1944); Plamen života (P 1944); Tři lásky Havíře Křístka (BB b. d., 1944); Na křížovatkách smrti (BB 1945); V terezínských pevnosti a na Pankráči (P 1945); Čtyři povídky k vánocím (1946); Hrdinové velké doby (P 1947); Světová vzpoura pilotů a zánik světa (P 1947); Valérie Melaniová (P 1947); Oko za dvě oči (P 1948). – *Ostatní práce*: Činnost bývalých císařsko-královských byrokratů v nejvyšších úřadech republiky Československé (pamflet, 1920). – Mimoto brožury vydávané vl. nákladem, v knihovnách dnes větš. nedostupné (soupis in A. Dolenský: Kulturní adresář ČSR). ■ REDIGOVAL *periodika*: Karvinské listy (1924–25), Moravskoslez-

ský týdeník Náš cíl (1925), Moravskoslezské noviny (1925–29), Novojičínské noviny (1929), Stavovské moravskoslezské noviny (1929–30). ■

LITERATURA: F. R. Jirman: Zahájení divadelní sezóny 1929/30 ochotnického spolku Klicpera na Slezské Ostravě (ref. Ostravský havíř), Stavovské moravskoslezské noviny 21. 9. 1929; J. Kubiček in Český politický tisk na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1938 (1982).

bd

## Karel Havlíček Borovský

\* 31. 10. 1821 *Borová* (Havlíčková B.) u Příby-slavi

† 29. 7. 1856 *Praha*

Básník, novinář a politik, zakladatel české moderní žurnalistiky, literární kritik, autor črt a překladatel. V rozsáhlé epigramatické tvorbě a satirických epických skladbách se rozešel s konvencemi obrozenecké literatury a pojal satiru jako žánr umožňující aktivní zápas s přežilými literárními a společenskými normami. Polemicky vystupoval proti prázdné vlastenecké frazeologii, církevní dogmatice a politickému absolutismu; proti dobovým mýtům a iluzím (stejně jako proti romantickému úniku do říše ideálů a snů) kladl prostou víru v analytické schopnosti lidského rozumu. Jako vynikající polemik a agitátor vedl po porážce rakouské revoluce 1848 nekompromisní spor s vládní politikou.

Vl. jm. Karel Havlíček, nejčastěji lit. jm. Havel Borovský. – Narodil se v rodině kupce Matěje H. a Josefy H., dcery sládka z Horní Cerekve na Pelhřimovsku. Navštěvoval farní školu v Borové, 1830/31 2. třídu tzv. normální školy v Jihlavě a 1831/32 3. třídu hlavní školy v Německém Brodě, kam se rodiče 1833 přestěhovali (otec koupil na náměstí dům čp. 163; rodný dům i dům německobrodský později přeměněny v muzeum) a kde H. 1832–38 studoval na gymnáziu. 1838–40 na tzv. filozofii v Praze se utvrdilo jeho vlastenecké cítění – s přáteli, zvláště V. Gablerem a F. Girglem (1822–64), založil sdružení s pevným sebevzdělávacím a národně uvědomovacím programem. Zčásti i ve stopách vzdělaného borovského vikáře J. Bružka, který měl na něho v dětství značný vliv, spojoval zpočátku možnost nejlépe prospívat národu s kněžským povoláním, ale s prvními trpkými zážitky z pražského arcibiskupského semináře v Klementinu, obrážejícími se v jeho rukopisném Deníku seminářském (1840–41), vystřízli-

vě; v závěru ročního studia (1840—41) byl ze semináře vyloučen. Tato osobní zkušenost se stala východiskem ostrého H. antiklerikálního postoje a A. Rost, představený semináře, nejednou terčem jeho bezprostředních epigramatických útoků. H. se neúspěšně pokusil existenčně zakotvit jako auskultant na gymnáziu v Praze, ale nebyl přijat; pokračoval v soukromém studiu (překládal mj. z polštiny Lamennaisova Slova věřícího) a v létě 1842 podnikl s dvěma polskými studenty cestu do Haliče a na Slovensko, kde se setkal se slovenskými vlastenci, zejména s M. M. Hodžou. P. J. Šafařík ho doporučil ruskému historikovi a spisovateli M. P. Pogodinovi jako domácího učitele, H. v říjnu odjel za Pogodinem do Vídně a odcestoval s ním do Ruska; nevyřízené pasové formality ho však zdržely do počátku ledna ve Lvově; seznámil se tam se spisovatelem K. V. Zapem i s polskými a ukrajinskými literárními a národními poměry. 5. 2. 1843 dorazil do Moskvy, kde nastoupil místo vychovatele v rodině profesora S. P. Ševyrjova, Pogodinova přítele. V názorovém ovzduší, příznačném pro slavjanofily orientovaný okruh moskevských literátů kolem Ševyrjova a O. M. Bodánského aj., se H. seznamoval s ruskou literaturou a kulturou. Tady se utvářel — ovšem i osobním literárním vkusem podmíněný — H. kritický postoj k velkým postavám ruského romantismu, A. S. Puškinovi a M. J. Lermontovovi, stejně jako obdiv k N. V. Gogolovi, kterého Havlíček pro sebe objevil, propagoval svými listy přátelům (zejm. K. V. Zapovi, jehož podněcoval k překladu Tarase Bulby aj.) a později sám překládal. Okouzlení exotickým ruským prostředím se od počátku u H. spojovalo se zřetelným a stále silícím kritickým odstupem, dovolujícím satiricky nazírat místní společenské, zvláště pak politické, ale i obecně životní poměry. V Rusku také H. přistoupil k realizaci svých literárních záměrů — stal se dopisovatelem Květů (debut 1843 črtou *První zkouška z československého jazyka v Moskvě*), vytvořil zde také jádro vlastní epigramatické tvorby (1845 své epigramy seskupil do rukopisné sbírky). V létě 1844 se z Ruska vrátil do vlasti. Do Německého Brodu přijel dva týdny po smrti otce a zůstal u matky až do dubna 1845. Zde se spolužákem z gymnázia V. Žákem usiloval o aktivizaci českého národního života, založil ochotnické divadlo (17. 11. 1844 inscenována Kotzebueova veselohra Epigram), přitom vznikla jeho známost s Františkou

(Fany) Weidenhofferovou. Na jaře 1845 odjel do Prahy s cílem stát se spisovatelem z povolání. Črty z Ruska, publikované časopisecky (Květy, Čes. včela, ČČM) a posmrtně shrnuté v soubor *Obrazy z Rus*, a zvláště nesmlouvavá kritika Tylova Posledního Čecha jako prototypu oficiální vlastenecké literatury soustředily na H. pozornost českých kruhů; H. se seznámil s F. L. Riegrem, V. V. Tomkem a s F. Palackým, který ho doporučil novému vydavateli Pražských novin K. V. Medauovi jako vhodného redaktora. V lednu 1846 H. převzal redakci novin i jejich přílohy Česká včela, výrazně přebudoval koncepci listu, dal mu vyhraněnější politický profil (již v prvním ročníku uveřejnil programové stati *Slovan a Čech*, ostrou kritiku všeslovanského snu jungmannovské generace, a *Co jest obec*, přihlašující se politicky k liberálním principům) a čtenářsky přitažlivou tvářnost, takže pod jeho vedením náklad novin rychle stoupal. Redaktorské místo mu poskytlo také příležitost, aby upevnil svůj vztah k F. Weidenhofferové, přestože ze strany snoubenčiny rodiny bylo přijato se skepsi; uprostřed příprav ke svatbě se H. s Weidenhofferovou rozešel; na jaře 1848 uzavřel manželství s Julií Sýkorovou. Výbuch rakouské revoluce jej vrhl do víru politických událostí, v březnu 1848 byl kooptován do Svatováclavského výboru, jenž byl na jeho návrh rozšířen v Národní výbor. Využil svobody tisku k založení (5. 4.) nezávislého politického deníku Národní noviny (vydavatelem a finančním ručitelem byl hrabě V. Deym). Politického hnutí se H. účastnil jako mluvčí liberální české národní strany i bezprostřední aktivitou občanskou (cesta do Haliče a Záhřebu v květnu 1848 ve prospěch Slovenského sjezdu, účast na sjezdovém jednání); svou publicistikou a politickými písněmi (zejm. populární písní *O tom německém parlamentě*) aktivizoval širokou českou veřejnost dosud stojící stranou problémů národního hnutí. V pražském povstání spatřoval tragédii liberalizačního politického procesu, vystupoval ostře proti radikálům, které vinil z politického naivismu, ale současně za hlavního viníka střetnutí prohlášoval nepokrytý armádu a reakci. Za obranu tažení venkovských národních gard ku Praze v tisku a na základě anonymních udání týkajících se činnosti za povstání byl H. 8. 7. zatčen (téhož dne byl zvolen v 5 volebních obvodech do říšského sněmu) a vyslýchán vojenskou komisí; 12. 7. byl z vězení propuštěn (vlna nevole vyvolaná jeho

zatčením přiměla k dodatečnému zákroku i tehdejšího ministra spravedlnosti A. Bacha, který označil postup vojenského komisaře a pražských úřadů za protiprávní). H. přijal mandát v Humpolci a odjel na sněm do Vídně. Brzy znechucen vleklým průběhem debat se poslaneckého mandátu vzdal, v prosinci 1848 se vrátil do Prahy a znovu se ujal přímého vedení Nár. novin, které rozšířil o satirickou přílohu Šotek, ilustrovanou S. Pinkasem a zaplňovanou vesměs H. vlastními pracemi. Po rozehnání sněmu vstoupil H. do přímé opozice. Pro ironický *Výklad oktrojované ústavy od 4. března* byl postaven před soud, ale porota ho osvobodila. 10. 6. 1849 za stavu obležení vojenský velitel Prahy Nár. noviny zakázal, ale H. v osobní audienci u Bacha ve Vídni dosáhl zrušení zákazu a pokračoval ve své osamělé polemice s vládou; vojenským soudem byl v červenci 1849 odsouzen k čtrnáctidennímu vězení a konečně 19. 1. 1850 vojenský velitel Nár. noviny definitivně zastavil. H. se pokusil získat povolení k vydávání politického listu mimo okruh platnosti výjimečného stavu a 8. 5. 1850 zahájil v Kutné Hoře, kam se současně s manželkou a dcerou Zdeňkou přestěhoval, vydávání *Slovana*. Časopis byl od počátku omezován konfiskacemi a dalšími úředními zákroky, byl postupně zakázán pro Halič, Krakov, Bukovinu, pro Prahu a pro Uhry. H. byl zapovězen pobyt v Praze. V stále tísnivějších poměrech vydal H. v polovině roku 1851 *Duch Národních novin*, soubor článků svého pražského listu, a *Epistoly kutnohorské* (přepřacované a doplněné vydání stejnojmenného cyklu ze *Slovana*), sérii statí o náboženství a církevních otázkách; ještě před konfiskací obou knih se mu podařilo část nákladu rozšířit. Na základě novely tiskového zákona umožňující zastavení periodika po dvojí předběžné výstraze byl *Slovan* vystaven stále zřetelnější hrozbě zákazu (20. 7. 1851 první varování místodržitelství, 9. 8. druhé). H., který si již uvědomoval marnost dalšího odporu na poli novinářském, přešel definitivnímu zakazu listu demonstrativním ukončením vydávání, zatímže hledat si obživu pronájemem statku a literární činností beletristickou. Zatím byl znovu žalován za články *Správa záležitostí obecných* a *Proč jsem občanem* (*Slovan* 1851), souzen v Kutné Hoře a opětně osvobozen. Vláda však získala od císaře povolení k nucené konfinaci nepohodlných publicistů, 16. 12. 1851 byl H. v Německém

Brodě zatčen a dopraven do Brixenu v Tyrolsku (Bressanone, sev. Itálie), s ročním státním příspěvkem 400 zlatých (za pobytu celé rodiny 1852–54 částka zvýšena na 500 zl.). H. byla zamezena jakákoli možnost obživy literaturou, přesto v Brixenu – prováděje rozsáhlé studium metriky lidové písně – napsal satirické skladby *Tyrolské elegie* (poč. 1852) a *Král Lávra* (léto 1854) a pracoval na *Křtu svatého Vladimíra* (nedokončeno, event. závěr se nedochoval), uvažoval též o cyklu básní *O posledních věcech člověka* (Hrob, Život věčný) a překládal Mickiewiczze. Opětovné žádosti o propuštění z konfinace podávané H. i jeho švagrem F. Jarošem byly průběžně zamítány, ani H. plán odejít za hranice (turecké Srbsko) se neuskutečnil; teprve 27. 4. 1855 mu byl povolen návrat za podmínky, že se zřekne novinářské činnosti, 6. 5. z Brixenu odjel (jeho žena zatím 16. 4. v Praze zemřela), jako místo pobytu mu byl vykázan Něm. Brod (dcera Zdeňka zůstala v Praze u Jarošů) a teprve 1856 povolen příjezd do Prahy na doporučení lékařů, kteří u něho zjistili značně pokročilou tuberkulózu. Odjel na léčení do lázní Šternberk u Smečna (dnes součást obce Ledce), ale jeho stav se stále zhoršoval; v bezvědomí byl převezen do Prahy, kde zemřel v bytě Jarošových a 1. 8. byl manifestačně pohřben na Olšanech. Vyhnanství a předčasná smrt učinily z H. symbol českého protirakouského odboje – „národního mučedníka“.

Beletristické dílo K. H. B. jako by bylo na první pohled zastiňováno jeho činností novinářskou a politickou, takže bylo často přijímáno především jen jako beletrizovaná publicistika, stojící na okraji nejen českého literárního vývoje, ale i celého H. díla (za H. života dostaly z jeho původní tvorby knižní podobu příznačně pouze dva soubory politických článků). Sám H. však od studentských let viděl v literární práci vlastní životní poslání (i redakci Pražských novin jako politického listu přijímal zpočátku s jistými rozpaky), a ostatně i výrazný publicistický ráz, který představuje jednotící složku jeho tvorby, má zřetelně význam „úzce“ literární. V souladu s autorovým lidským a výslovně občanským postojem je polemikou s dosavadním profilem české literatury a představuje projekt jejího otevření aktuálními problémy. Tento program se rodil z vnitřního dialogu se sebou samým, kořenil v rozporu mezi romantickou patetizací vlastního životního poslání jako služby vlasti a smyslem pro věcnost

a střízlivost, jenž na jiné úrovni aktualizoval hodnoty osvícenství (srov. obdiv pro Voltaira). Z těchto dvou živil se u H. současně formovalo nové pojetí subjektivitu, která se osvobodila od konvencí vlastenecké poezie (patrných ještě např. v *Dumce na Batelovském vrchu*) a utvrdila se především jako subjektivita racionální, jako „zdravý rozum“ schopný a současně povinný nazírat „pravý“ běh věcí. Vlastní literární prostředek objevuje H. v satíře. Uchyloval se k ní již v prozaických i veršovaných, zčásti i německy psaných studentských pracích (zachovaných jen fragmentárně, např. *Statuten des fürsterzbischöflichen Musterseminärs von Abdera, Pekelný diplomatář* aj.), od 1843 se však jeho zájem vědomě zaciluje: H. se obírá teoreticky epigramem, překládá cizí epigramatickou tvorbu (A. S. Puškin, K. J. Weber, F. Logau, J. Ch. F. Haug, G. K. Pfeffel, G. E. Lessing, A. Olearius, J. André, J. Rachel, A. Mickiewicz) a píše epigramy vlastní. Využívá podnětů dosavadní tradice české obrozenské satiry (J. J. Langer, J. Kollár, zvl. F. L. Čelakovský aj.), prohlubuje její zatím spíše ojedinělé náznaky konkrétního vidění a aktuální kritičnosti, ale jednoznačně odmítá z tradice vše, co míří k zastaralé literární normě (např. i elegický distich jako převažující veršový typ obrozenského epigramu), nebo co v souladu s klasicistní představou vymezuje satíře neprestížní úlohu „nízkého“ žánru. Spatruje v ní především protinormativní, demytizující živel jak v životě společnosti (činí z ní plánovitě součást skladby svých novin, specifický, ale výrazně pulicistický prostředek), tak – úžeji – v literatuře. Již v *Obrazech z Rus*, které se hlásily k nesyžetovému, neromaneskému typu prózy razící v české literatuře cestu relismu, si ověřil demystifikační hodnotu satiry jako nástroje realistického zpodobení. V trojici větších básnických skladeb brixenských – v *Tyrolských elegiích*, stylizované zprávě o své deportaci, *Králi Lávrovi*, který vznikl podle německého zpracování irské pohádkové předlohy M. Hartmanem, a *Křtu svatého Vladimíra* na motivy tzv. Nestorova letopisu – pak tyto možnosti do důsledků rozvíjí. Využívá satiry k totální společenské kritice nezastávající se před ničím a nepřijímající žádnou tradiční hodnotu jako apriorní a neotřesitelnou. Současně je sjednocujícím parodickým gestem nesená polemika s literárními jako životu vzdáleným souborem konvenčních postupů voláním po literatuře pevně začleněné do společenských zápasů a vnitřně

pravdivé. Toto stanovisko prosazoval H. přímo i ve své kritické a recenzenské činnosti a teoreticky je formuloval v *Kapitole o kritice*. Všechny tři brixenské skladby spojuje téma zápasu intelektuála s absolutistickou mocí (v Tyrolských elegiích je sděleno přímo „deníkem novináře“, v *Králi Lávrovi* je alegorizováno v pohádce o člověku, který poznal pravdu a je vystaven požadavku ji smlčet, v *Křtu svatého Vladimíra* problematice v tragikomické epizodě novináře utopeného „kvůli nestranosti“). Básnický subjekt je zde jediným pevným bodem v zmeti chaotických pseudohodnot, o něž se opírá společenský řád, stát, církev, kultura. V stylizaci básni, pevně zakotvené v lidovém výrazu, je však patrné, že subjekt nachází oporu i mimo sebe – v lidovém světě, nahlíženém již bez sentimentalisticky romantického okouzlení nikoli jako folklórní svět nehybné tradice, ale naopak jako tradice a normy rozrušující plebejská síla. Takovou filozofii tvorby předjímá H. v českém kontextu postromantickou poezii heinovského typu a připravoval tak cestu zvláště Nerudově lyrice.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Borovský, F. Dobrý (Šotek 1849), Ferd. Kopp (tamtéž), Havel Borovský, Havel Borovský & Comp., olejkáři z Turčenské stolice (Čes. včela 1845), Havel Borovský, J. K. M. nádvoří posmívač (Čes. včela 1846), H. Borovský, Holofernes (Šotek 1849), H(omo) B(onus) (Čes. včela 1847), Jozef Pokorný (Čes. včela 1846), J. Pravdohlasný (Šotek 1849), Karel Borovský (Nár. noviny), Matěj Draho-oujezdský (Čes. včela 1846), Pavel Sekira, direktor (Čes. včela 1846), Samuel (Šotek 1849), Šotek, Tadyáš Kocourek (Čes. včela 1846), Tomáš Březenský, rytíř slovného řádu Dvourukých, čestný oud Matice-Přírody, činný člen společnosti lidské atd. atd. (Šotek 1849), Václav Hromoslav Nemotora (Čes. včela 1846), V. Jizerský (Šotek 1849); B. (Šotek 1849), B. H., H., H. B., (H. B.) (Slovan 1850), H < > B < > (Čes. včela 1847, kritika), K. B. (Nár. noviny 1848), Sv. P. (Čes. včela 1846; dub.), X<sup>2</sup> (Čes. včela 1848), √ (tamtéž), ✠ (Nár. noviny 1849). ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (1846); Čes. včela (1844–48); Květy (1843–47; debut); Nár. noviny (1848–50); Pražské noviny (1846–48); Rachejtle (1855); Slovan (1850–51); Šotek (1849); sb. Zpěvník slovanský (ed. Vojtěch, tj. V. Náprstek, Vídeň 1848); – posmrtně: Obrazy života (1859–61; 1861 Tyrolské elegie); Paleček (1871). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): Tyrolské elegie (B 1870, in Sebr. spisy 1); Král Láva (B, tamtéž); Epigramy (tamtéž); Křest svatého Vladimíra (1877); Obrazy z Rus (črty, 1886). – *Překlady*: N. V. Gogol: Nos + Starosvětská šlechta (1845, obojí in sb. Ruská směs) + Pověst o tom, kterak se rozhněvali pan

## Havlíček Borovský

Matouš s panem Matějem (1846, in Zábavné spisy 2) + Plášť (1847, in Zábavné spisy 3) + Mrtvé duše (1894 ← Nár. noviny 1849); Voltaire: Některé pověsti (1851); – posmrtně: Lecroy (Lockroy): Komandant na outěku (1866; překlad přisuzován i V. Gablerovi); J. Venedey: Vůdce Irčanů Daniel O'Connell (1879). – *Ostatní práce*: Duch Národních novin (1851); Epištoly kutnohorské (1851); – posmrtně: Na barikádách (faksimile rkp. z června 1848; 1938, ed. M. Teichman). – *Výbory*: Z kutnohorských epištol K. H. Kutnohorského (1880); Básně a epigramy (1885); Satirické črty a zbylé epigramy (1889); Verše a epigramy (1896, ed. J. Třebický); Politické zásady K. H. B. (1898, ed. J. J. Langner); Tyrolské elegie a různé epigramy (1899, ed. J. Třebický); H. čítanka (1906, ed. K. J. Obrátil); Epištoly kutnohorské a vybrané články politické (1906); H. politický program (1907); Výbor ze spisů K. H. (1907, ed. F. Bílý); Tyrolské elegie a různé verše (1912, ed. J. Třebický); Brixenské básně (1913, ed. M. Svoboda); Národ a svoboda (1918, politická publicistika, ed. A. Svěcený); Epigramy „církvi“ (Jekatěrinburg, 1919); Tyrolské elegie, epigramy a různé verše (1919); H. české mládeži (1920, ed. A. Caha); Proticírkevní epigramy (1920, ed. J. Motýčka); Epigramy a ostatní básně (1921, ed. E. Vachek); K. H. B., buditel národa, jeho politický učitel a bojovník za jeho práva a svobodu (b. d., 1921, ed. B. Vavroušek Slavětinský); H. a náboženství (1921); Vybrané spisy básnické (1922); Próza (1923); Satiry (1925); Křest svatého Vladimíra a ostatní básnické dílo (1927); Strany politické (1928); Poučení občanům (1931, ed. Z. Franta); Odkaz K. H. B. (1933, politická publicistika); Výbor z básní (1937); Životní dílo K. H. B. (1940, ed. J. Roden); K. H. B., politický učitel národa (1946, ed. K. Policar); Cesta na Rus (1947, ed. M. Novotný); Básně (1949, ed. J. Kubišta); Plamenem veselým (1950, ed. M. Novotný); Výbor z poezie (1951, ed. J. Bouček); Výbor z díla (1954, ed. J. Závada); O literatuře (1955, ed. J. Bělíč, J. Skalička); K. H. B., politik a novinář (1956, ed. Novinářský studijní ústav); Veselým plamenem (1957, ed. K. Cvejn); Není církev jako církev (1961, ed. V. Procházka); Moje píseň (1971, ed. J. Rumler); Jiskry z křemene (1972, ed. J. Štefánek); Lid a národ (1981, publicistika, ed. J. Špičák); Vojna s hloupostí a zlobou (1981, ed. V. Kromusová); Stokrát plivni do moře (1991, ed. A. Stich, J. Korejčík). – *Souborná vydání*: Sebrané spisy (Svatobor, 1870, 1 sv., ed. V. Zelený); Politické spisy (nakl. J. Laichter, 1900–02, 3 díly v 5 sv., ed. Z. V. Tobolka); Spisy (nakl. J. Laichter, 1906–08, 3 sv., ed. L. Quis); Vybrané spisy (nakl. K. Šolc, 1885–87, 3 sv., ed. K. Tůma; rozšíř. 2. vyd. 1896–97 a 3. vyd. 1896–97 ve 4 sv.); Výbor ze spisů K. H. (Zora, 1925–27, 2 sv., ed. J. Franěk); Vybrané spisy (nakl. L. Mazáč, 1927, 5 sv., ed. L. Opočenský); Dílo (Čs. spisovatel, 1986, 2 sv., ed. J. Korejčík, A. Stich); (jednosvazková relativně souborná vydání:) Kniha veršů (1934, ed. M. Novotný; 1960 s tit. Básně); Básnické dílo (1950, krit. vyd., ed. J. Bě-

lič); Básně (1976, ed. M. Řepková). ■ **KORESPONDENCE**: an.: Dopisy K. H. z Brixenu p. Frant. Palackému (z 1851–53), Národ 1864; an.: Vlastnoruční list Havlíčkův neznámému adresátovi z 1852, Rodinná kronika 4, 1863/64, s. 201 → J. Hofman: Dva příspěvky k H. životu a jeho činnosti, Zvon 9, 1908/09; Karla H. rodinné listy brixenské (bratrům Františkovi H. a Josefovi H., matce Josefě H. z 1851–55; 1888, ed. V. Zelený); L. Quis: Milostné listy Havlíčkovy (F. Weidenhofferové z 1845–46), Světozor 32, 1897/98; an.: Rieger a H. (F. L. Riegrovi b. d.), Pernštýn, 1898; Vzpomínky z cest a života (F. J. Čechovi z 1851; 1901, ed. S. Čech); Korespondence K. H. (relativně úplný soubor, různým adresátům z 1838–56; 1903, ed. L. Quis); L. Machač: Z korespondence K. H. a F. Braunera (z 1849), Pokroková revue 2, 1905/06; Ch. (E. Chalupný): Z netištěné pozůstalosti H. (nezn. adresátu z 1845, A. Krásovi z 1852), Přehled 4, 1906/07; A. Lisický: Nový dopis Havlíčkův z r. 1848 (občanům Golčova Jeníkova), Čes. deník (Plzeň) 23. 5. 1918; C. Merhout: Douchovy zápisky (F. Douchovi b. d.), Zvon 18, 1917/18; V. V. Škorpil: K. Havlíček H. Jirečkovi (z 1850), Zvon 21, 1920/21; Listy českého probuzení (K. V. Zapovi, F. Palackému, F. Kavanovi, A. Pinkasovi z 1843–51; 1920, ed. K. Híkl); K. Novotný: Poslední H. dopisy matce (z 1856), Venkov 28. 7. 1921; an.: Z H. korespondence (F. Palackému z 1851), Týden (Plzeň) 1921; an.: Z neznámých listů K. H. (bratru Josefu H. z 1856), Venkov 30. 10. 1921; an.: Neznámý dopis Havlíčkův z r. 1848 (V. Heresovi), NO 12. 5. 1924; O. Oliva: „Posvicenský“ H. dopis (K. Výškovi z 1849), NL 2. 11. 1925, večerní vyd.; an.: Jak K. H. B. káral svoji expedici (administraci Nár. novin z 1848), NL 15. 12. 1926; J. H. (Herben): Tři milostné dopisy K. H. B. (F. Weidenhofferové z 1846), Nár. práce 9. 6. 1927; an.: H. dopis bratrovi Josefovi (z 1856), Vlastivěd. sb. školního okresu slánského 7, 1929/30; M. Novotný: Kořist z Berlína (V. Gablerovi z 1848), Lit. rozhledy 14, 1929/30; M. Novotný: Z H. rodné korespondence německobrodské (sestře Johaně H. a matce z 1843 a 1845), LidN 29. 6. 1935; an.: H. dopis příteli F. Mudrovi (z 1856), Venkov 24. 7. 1936; M. Novotný: Aus der deutschen Familienkorrespondenz K. H. Borovskýs (matce z 1832–40), Prager Presse 29. 7. 1936 + K. H. se chystá do života (J. Klumparovi z 1841 a 1844), LidN 29. 7. 1936 + Reisebriefe K. H. Borovskýs aus Schlesien und Polen (rodičům z 1842), Prager Presse 2. 8. 1936; K. H. B.: Na barikádách (nezn. adresátovi z 1848; 1939, ed. M. Teichman); Korespondence K. H. s Fany Weidenhofferovou (z 1845–47; 1939, ed. K. Nový; 1947 s tit. Marná láska); H. synovské listy ze studií (z 1831–42; 1941, ed. M. Novotný); E. Wolfgramm: Prag – Altona 1855 (M. Arneemannové z 1855 a S. Pinkasovi z 1849), Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität (Lipsko) 6, 1956/57; Brixenské listy K. H. bratru Františkovi (z 1851–55; 1957, ed. B. Novák); J. Polák: Neznámý H. dopis (F. S. Kodymovi z 1853), Obrana

lidu 16. 6. 1957 + H. dopis sestře z Moskvy (z 1843), tamtéž 25. 8. 1957; K. Paus: Dvě rukopisné památky K. H. B. v Přerově (nezn. adresátovi z 1848), Zprávy Krajského vlastivěd. střediska v Olomouci 1960, s. 97; F. Bařha: Neznámý dopis K. H. (bratru J. Havlíčkovi z 1856), Sborník NM v Praze, ř. C, lit. hist., 1961; M. Řepková: Neznámý dopis K. H. (A. Springerovi z 1850), tamtéž 1962; Z. Šolle: K. H. B. a Vojta Náprstek (V. Náprstkovi z 1847–48), Studie o rukopisech 19, 1980; J. Janáčková: Strmé cesty (výbor dopisů z 1840–56 a dokumentů, 1990). ■ REDIGOVAL *periodika*: Pražské noviny se samost. příl. Česká včela (1. 1. 1846–4. 4. 1848), Národní noviny (5. 4. 1848–18. 1. 1850) se samost. příl. Šotek (7. 1.–1. 4. 1849) a Večerní list (18. 5.–7. 8. 1849), Slovan (Kut. Hora, 8. 5. 1850–14. 8. 1851). ■

■ BIBLIOGRAFIE: K. Nosovský: K. H. B. 1821–1856, Čs. knihkupecká ročenka na r. 1921, dopln. vyd. in Příloha Věstníku čs. novinářů 1932; Š. Borovský: Zo súpisu literatúry o K. H. B., Čitateľ 1956; H. Šik, M. Laiske: K. H. B. Soupis hlavní literatury o jeho životě a díle (1967); I. Štrossová: K. H. B. 1821–1856 (H. Brod 1986, rozmnož.); B. Mazáčová: H. o divadle, Divad. revue 1991, č. 4. ■ LITERATURA: F. Schwarz: Veliká národní slavnost ku oslavě památky H. v Praze dne 17. a 18. 5. 1862 (1862); sb. Na památku K. H. a slavnosti borovské dne 19. 8. 1862 (1862, red. J. Neruda); J. K. Javor: K. H. před porotou pražskou dne 13. dubna 1849 (1873); an. (K. Adámek): K. H. a ultramontáni (1877); sb. Na památku K. H. B. a slavnosti kutnohorské dne 26. 8. 1883 (1883); K. Tůma: K. H. B. (1885); P. M. Veselský: K. H. kutnohorský pobyt a porotní soud konaný 12. listopadu 1851 (1889); J. Hejret: K. H. B. (1896); T. G. Masaryk: K. H. (1896); A. Musil: Vzpomínky na K. H. B. (1896); A. Žalud: K. H. život, působení a význam (1896); V. Řezníček: K. H. (1897); Z. V. Tobolka: K. H. (1905); J. Hejret: K. H. (1906); A. Hajn: K. H. B. (1906); an.: K. H. B. (1906); F. V. Krejčí: K. H., prvý politický vychovatel českého lidu (1906); J. Č. (A. Macek): H. – buditel (1906); A. Srb: K. H. B., neohrožený bojovník za práva národu českého (1906); J. V. Přestický (J. Volf): K. H. B. (1906); sb. V upomínku na 29. červenec 1906, den padesátiletého výročí úmrtí K. H. B. (Chicago 1906, red. J. Anděl); F. Žilka: K. H. (1906); J. Krušina ze Švamberka: O K. H. B. (1906); J. Vl. Š. (Šebesta): K. H. a české náboženství (1906); E. Chalupný: H. Obraz psychologický a sociologický (1908) + K. H. (1911); T. Uhlíř: K. H. B. (1909); sb. Památník k odhalení pomníku K. H. v Chicagu (Chicago 1911, red. J. E. Salaba); an.: K. H. B., český básník a publicista (1911); Z. Kobza: K. H. (1912); A. Seliščev: Vzhljady K. Gavlička na Rossiju (Kazaň 1913); O. Stehlík: K. H. B. o banu Jelačicu (Záhřeb 1914); E. Chalupný: H. osobnost, její ovzduší a kořeny (1916); V. Havlíček: My a H. (1918); B. Beneš Buchlovan: Mučedník brirenský (1918); J. L. Kühn: K. H. B. (1919); M. Milkovský (K. Slaviček): Čtení o K. H. B., slavném novi-

naři českém (1919); H. Traub: K. H. B. (1919); A. F. Šidlo: K. H. B. (1920); K. Novotný: Co jsem poznal srdce tvé (1920, biografie Julie H.); A. Žalud: K. H. B., jeho život, působení a význam (1920); J. F. Urban: K. H. B. (1920); sb. H. večer (1920, ed. B. Fišer); O. Klapka: K. H. B. (1920) + K. H. názory na občanskou samosprávu (1921); B. Beneš Buchlovan: Pět obrázků o K. H. B. (1921); A. Caha: Čtení o našem H. (1921) + K. H. B. (1921); J. Černý: K. H. B. (1921); F. Frýdecký: K. H. B. (1921); J. Herben: K. H. B. (1921); V. O. Hložina: O poměru K. H. k náboženství (1921); J. Chýna: K. H. (1921); J. F. Karas: O K. H. B. (1921); dr. K. (F. Král): Bojovník za svobodu národa (1921); F. Mejsnar: Život a činnost K. H. B. (1921); J. Borov (J. Sousedík): K. H. B. (1921); sb. Paměti K. H. B. (1921, red. R. V. Novák); sb. Památník K. H. B. (1921, red. B. Vavroušek Slavětinský); B. Vittek: K. H., učitel a vychovatel národa (1921); K. Novotný: Svít, měsíčku, polehoučku... (1921); F. Kalous: K. H. B. o náboženství (1922); K. Pelant: Knížka o našem K. H. (1922); P. Pitter: Z hloubky H. duše (b. d., asi 1922); K. Stibral: Studijní léta K. H. B. na německobrodském gymnáziu (1924); sb. Památce Havlíčkově (1924); V. Čermák: H. Křest svatého Vladimíra a jeho rukopis (1925); J. V. z Finberka: Rubesovo přátelství k H. (1926); A. Pražák: Československá otázka u H. (Bratislava 1928) → O národ (1946); E. Chalupný: H. Prostředí, osobnost a dílo (1929); H. Omelčenko: Istorija textu i perše („Liškovo“) vydanija poemy K. H. B. Křest sv. Vladimíra (1929) + První tři redakce Křtu sv. Vladimíra K. H. B. (1930); F. Maria: K. H. B. osvobozen pražskou porotou (1931); H. Omelčenko: Dějiny textu Křest sv. Vladimíra, básně K. H. B. (1933); sb. Památník vydaný k jubilejní slavnosti 50. výročí odhalení pomníku K. H. B. (1933, red. J. Siegl); an.: K. H. B., journaliste (Praha, 1935); F. Petr: Po stopách H. v Německém Brodě (1935); A. Neumann: K. H. a kněží na Žďársku (1935); sb. K. H. B., bojovník za svobodu, novinář a básník (1936, red. K. Zmatlík); T. Zapletal: K. H. B. na Českomoravské vysočině (1936); R. Eliáš: Národní mučedník K. H. B. (1936); A. Hajn: Národ o H. (dokumenty, 1936); V. Cháb: K. H. B. (1936); M. Rychlovský: K. H. B. (1936); J. Červený: H. Slovan 1850–51 (1939); B. Indra: H. práce o verši české lidové písně (1939); H. Raupach: K. H. B. Der tschechische Frühnationalismus (1939); J. Bělič: H. a Slované (1940); M. Novotný: Život s pochodní v ruce (dokumenty, 1940); B. Šantrůček: Čím je nám H. dnes? (1945); sb. Památce H. 1946 (1946, přísp.: A. Pražák, M. Pišút, E. Chalupný, S. Suk aj.); sb. Rodný dům K. H. a H. muzeum v Borové u Příbryslavě (1946); J. K. Brotánek: Deset generací havlíčkovských (1946); V. Cháb: K. H. B. (1946); J. Bělič: K. H. B. a Slovanstvo (1947); M. Franciř: Sprawa Polska w publicystyce K. H. B. (Krakov 1948); O. Řiha: K. H. B. (1950); F. Vodička: H. boj veršem a satirou (1952); B. Stanislav (S. Budín): K. H. B. (1954); A. Švehla: Život plný boje (1955); B. Kut: K. H. B.

## Havlíček Borovský

a Klub nespokojených v Dvoře Král. n. Lab. (1956); sb. K. H. B. 1856–1956 (dokumenty, 1956, red. B. Novák, J. Žantovský); A. Mokry: K. H. B. po sto letech (Lund 1956); sb. Konference o novinářském díle K. H. B. (1957, vyd. Novinářský studijní ústav, rozmnož.); V. Procházka: K. H. B. (1961, s. výběrem); M. Formánek, V. Procházka: Myšlenkový odkaz K. H. B. (1961); J. Skalička: H. satirický odkaz (1965); A. Mareš: K. H. B. v Batelově (1971); L. Kopečková: Stopami K. H. B. (1971); M. Řepková: Satira K. H. (1971); sb. Havlíčkobrodsko (1971, přísp.: M. Řepková, J. Polák, A. Vondru, J. Rychetský, M. Kvaš, J. Šedý, P. Sochr); M. Beránková: K. H. B. (1973); V. M. Nejtěk: Novinář K. H. B. (1979, 1991 pod vl. jm. S. Ravik s tit. K. H. Borovský); M. H. Heim: The Russian Journey of K. H. B. (Mnichov 1979); D. Jeřábek: V. V. Tomek a K. H. B. v letech bachovské reakce (1979); J. Morava (J. Vlk): Exilová léta K. H. B. (Mnichov 1981, Praha 1991) + C. k. disident K. H. (Toronto 1986); K. Kardyni-Pelikánová: K. H. B. v kruhu literatury polskiej (Varšava 1986); J. Kočí: Návrat K. H. z Brixenu (1986). ■ ● nekrology: an., Tagesbote aus Böhmen 30. 7. 1856; H. (J. Knedlhans-Liblínský?), Wanderer (Videň) 1. 8. 1856; an., Slovenské noviny (Videň) 1856, příl. Světozor, s. 63 ●; J. E. Sojka in Naši mužové (1862, znovu 1953); A. Gilferding in Stáji po sovremennym voprosam slavjanskim (S. Peterburg 1868); F. Schulz: Z dějin nové literatury české, Osvěta 1872; L. Quis: K. H. studie o formě české lidové písně, ČL 7, 1897/98; J. Jakubec: Tři čeští epigramatikové, Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900 + Čelakovský a H., tamtéž 3, 1900/01 + Lidovost v H. řeči básnické, Národopisný sborník československý (1901); Z. V. Tobolka: Cesta K. H. na Rus, Zvon 4, 1903/04; J. Jakubec: Německé verše K. H., LF 1904 + H. poezie politická, Naše doba 12, 1904/05; J. Jakubec, J. Vlček: K. H. 50. výročí úmrtí H. a Tylova, Lumír 34, 1905/06; A. Novák: K. H. – osvětový buditel lidu, Čes. osvěta 2, 1905/06 → Myšlenky a spisovatelé (1914); K. Karásek: Neznámé rukopisy H., Jiskra 1906; V. Řezníček: Ze života a působení K. H. B., Nár. politika 15. 7., 22. 7. a 29. 7. 1906; G. Toužil: K. H. B., Pražský ilustrovaný kurýr 1906; T. G. Masaryk: O K. H. B., Osvěta lidu 22. 7.–28. 7. 1906 → V čem je význam K. H. (1936); L. Quis: O H. činnosti literární, in K. H.: Spisy 2 (1907); J. Vrchlický: O H. poezii, Vídeňský deník 2.–9. 3. 1907 + K. H. v české poezii, Mor. orlice 11.–18. 3. 1908; J. Hofman: K. H. činnosti literární, Lumír 37, 1908/09; V. Gabler: K řečem o H., Čech 1909; J. Polívka: H. a Rusko, sb. T. G. Masarykovi k 60. narozeninám (1910); A. Kraus: Hlídky pramenů, 1. Ad H. – Heine, ČMF 1911; O. Wagner: O studiích pramených, 2. Ad H. – Heine, ČMF 1911; O. Stehlík: K. H. B. o revoluční Polsce, Pokroková revue 9, 1912/13; J. K. Pojezdny (J. Doležal): Vídeňský deník v letech 1850–1851 a H. Slovan, sb. Ze staré a nové Vídne, ročenka Vídeňské matice pro rok 1912 (Videň 1913); P. M. Haškovec: H. a Nestor, Středa

1913 → V dvojím zrcadle (1916); Ant. Procházka: K pramenům H. Tyrolských elegií, LF 1914; A. Novák: H. kritická mezihra, Lumír 43, 1914/15 → Zvony domova (1916); F. Frýdecký: H. a Voltaire, ČMF 6, 1917/18 + Nový pramen Křtu sv. Vladimíra, Topičův sborník 5, 1917/18; F. Táborský: H. a Bürger, LF 1918; A. Jirásek: Kterak byl K. H. roku 1848 v Praze zatčen, NL 26. 10. 1919 → Obnovit paměť minulých dnů (1954); E. Chalupný in Přední tvůrčové národního programu (1921); O. Stehlík: K. H. B. a jeho studium německého filozofa Zimmermanna, Mladoboleslavské listy 1921 + Výpisky K. H. B. z německých časopisů, Jizeran 1921; F. Strejček: H. B. a S. Čech, Topičův sborník 9, 1921/22; M. Hýsek: H. význam literární, Zvon 22, 1921/22; Z. Nejedlý: Tři jubilea (k 100. výr. nar.), Var 1, 1921/22 → Z české kultury (1951); P. M. Haškovec in K. H.: Král Lávro (1922); J. Horák: Z národopisných studií K. H., Národop. věstník československý 1923; K. Kazbunda: K otázce návratu K. H. z Brixenu + Rakouská vláda a konfinování K. H., ČCH 1923, 1924; J. Franěk in Výbor ze spisů K. H. (1925); A. Vyskočil: H. jako kritik, in Básníková cesta (1927); F. Táborský: Neznámé politické písně H., ČCH 1927; ● k tomu polemika: J. K. Obrátil, NO 6. 1.–9. 1. 1929; F. Táborský, ČCH 1929; E. Chalupný, NO 18. 1. 1929 ●; A. Novák in Nosiči pochodní (1928); A. Grund: H. und Blumauer, sb. Xenia Pragensia 1929; V. Novák: Satira v díle K. H. B., Čes. revue 22, 1929/30; A. Novák: K. H. dlužníkem Tomkovým, sb. Od pravěku k dnešku (1930); F. Strejček: K. H. B. a české divadlo, Čs. divadlo 1932; F. X. Šalda: Několik myšlenek na téma básník a politika ŠZáp 6, 1933/34 → Studie literární historické a kritické (1937); A. Novák: Slovesný výraz H. Epištol kutnohorských, NR 1935; F. Strejček: Spor o vlastenectví před 90 lety (k H. kritice Tylova Posledního Čecha), Zvon 37, 1936/37; an. (J. Fučík): Básník ve vyhnanství, Svět v obrazech 1939 → Milujeme svůj národ (1948); V. Čejchan: Byl H. revoluční nář?, Kultura doby 2, 1937/38 (k tomu polemika: K. Kazbunda a V. Čejchan, ČCH 1938); K. Konrad: Strach před lidem v pražském březnu 1848, Tvorba 1938, s. 163; A. Kunta in České postavy (1940); J. Hrabák: H. – básník v duchu lidové písně, SaS 1940, přeprac. → Studie o českém verši (1959); M. Novotný: H. píseň citlivá, Panoráma 1940; K. Krejčí: H. pohled na Rusko, in K. H.: Cesta na Rus (1947); J. Dolanský: Bělinskij a česká literatura. 2. H. a Bělinskij, Slavia 19, 1949/50; J. Troníček: Persekuce K. H. B. v pobřežnovém Rakousku, ČMM 1951; J. Polák: H. brixenská obrana proti udání za verše o caru Vladimíru, ČLit 1953; J. Bělič: Jazyk v H. Obrazech z Rus, NR 1954; J. Dolanský: H. v Moskvě, sb. Pražská univerzita moskevské univerzity (1955); J. Bělič, J. Skalička in K. H. B.: O literatuře (1955); V. Vlašínová: H. překlad Mrtvých duší, Sovětská jazykověda 1955; V. Klimeš in K. H. B. – politik a novinář (1956); M. Řepková: Z H. příprav k satirické tvorbě, ČLit 1956 + Počátky H. satiry, ČLit 1956; J. Skalička in K. H. B.: Křest sv. Vladimíra – Epigra-

my (1956); M. Řepková, K. Homolová: Z rukopisné pozůstalosti K. H. B., Sborník NM, ř. C, Lit. historie, 1956; A. Scherl: H. a Tyl, Ochotnické divadlo 1956; K. Polák: H. Slovan o Štúrovi a štúrovcích, sb. E. Štúr: Život a dílo, 1815–1856 (Bratislava 1956); S. Budín: K. H. – polemik, Novinářský sborník 1956; J. Nuhlíček: H. boj s reakcí ve světle kutnohorských procesních spisů, Středočes. sborník historický 1 (1957); K. Kosík: Poznámka k problému pojetí a hodnocení H. díla, Novinářský sborník 1957; P. Kneidl: H. knihovna, Sborník NM, ř. C, lit. hist. 1957 + H. čtenář, Zprávy spolku čes. bibliofilů v Praze 1958; J. Bělič: Neznámý překlad Křtu sv. Vladimíra do polštiny, sb. Franku Wollmanovi k šedesátinám (1958); J. Tkadlečková: Názory a činnost K. H. s hľadiska vývoja čs. vzťahov, Histor. časopis 1958; J. Táborská: Gogol v české literatuře čtyřicátých a padesátých let, sb. Čtvero setkání s ruským realismem (1958, též o H. překladech); K. Sgallová: H. epigramatik a jeho místo ve vývoji obrozeneckého epigramu, sb. O české satíře (1959); F. Bělka: Ideový odkaz K. H. B., in Kapitoly z dějin českého revolučního myšlení (1960); J. Skalička: Zapomenutý spor satiriků H. a Chocholouška, AUP Olomouc 1960; V. Procházka in K. H. B.: Není církev jako církev (1961); K. Cvejn: H. cesta k ateismu, in K. Cvejn, Z. Pešat, M. Jankovič: Česká literatura a náboženství (1961); B. Ilek: H. boj o živý jazyk v překladech Gogola, Bulletin Ústavu rus. jazyka a literatury 6, 1962; I. Seehase: Zum deutschen Havlíčekbild, Zeitschrift für Slawistik 1961; M. Formánek: H. a filozofie, Filoz. časopis 1962; M. Řepková: Epigramy K. H. z let 1843–1846, ČLit 1962; J. Dolanský: H. kritika slovanství, in Stopami buditelů (1963); J. Polák: Brixenský zápisník K. H., Novinářský sborník 1964 + H. překlady z němčiny, AUP Olomouc 1964; K. Krejčí in Heroikomika v básnictví Slovanů (1964); J. Kočí: H. a austroslavismus + H. a čechoslovakismus + H. a radikální demokraté, vše Dějiny a současnost 8, 1966; J. Dolanský: Dvě satiry o křtu knížete Vladimíra, Čs. rusistika 1966; M. Řepková: H. obraz v zrcadle korespondence, Novinář 1966; V. Hostička: Vznik českého austroslavismu a jeho vztah k obrozeneckému slovanství, Slovanský přehled 1968; J. Skutil: Tabulová filiace H. překladu Mrtvých duší s ostatními překlady, Vlastivěd. ročenka Okr. archivu v Blansku, sv. 3 (1968); M. Řepková, R. Havel: Zápisky K. H. z let 1842–1844 + Brixenské zápisky K. H., P. Křivský: V. Kratochvíl o H. odchodu ze semináře, vše sb. LA 1971; A. Stich: Neologismy v H. publicistickém slohu, NŘ 1971; J. Kočí: K. H. B. a počátky austroslavismu + K. H. a česká liberální strana po rozehnutí kroměřížského sněmu, Slovanský přehled 1971, 1972; M. Trapl: H. vztahy k historii, Sborník Vlastivěd. společnosti muzejní v Olomouci (1972); J. Skalička: Transformace Krále Lávry, D. Jeřábek: K. H., církev a náboženství. K problematice Epištol kutnohorských, oboje sb. Literárněvědné studie. Profesoru Josefu Hrabákovi k šedesátinám (1972); J. Janáček in

Velké osudy (1972); B. Smékal: K. H. B. a náboženství, sb. Cyrilometodějský kalendář 1973 (1972); A. Stich: Problematika publicistického funkčního stylu a jeho konfrontačního studia v rámci slovanšských jazyků + Přejaté a cizí prvky v lexiku H. novinářské prózy + Sabina – Němcová – H., vše sb. Stylistické studie Ústavu pro jazyk český ČSAV 1–3 (1974/75, rozmnož.); J. Kočí: Pronásledování H. brožur, Slovanský přehled 1974 + K. „slovenské otázky“ u K. H. B., Slovanský přehled 1975; M. Řepková, J. Višková in K. H. B.: Básně (1976); K. Kardyni-Pelikánová: Patos i drwina (L. Siemiński i K. H. B. wobec „Powieści minionych lat“ Nestora), SPFF Brno, ř. D, sv. 23–24 (1977); J. Kočí: Pronásledování H. brožur v roce 1851, Slovanský přehled 1974; J. Polák: K. H. a jeho ideově politická výchova děti veršem, ZM 1978; Bk. (L. Bartošek): Malá historie filmu (filmy o K. H.), Záběr 1979, č. 16; Z. Šolle: K. H. B. a Vojta Náprstek, Studie o rukopisech 19, 1980; J. Špět, K. H. a Národní muzeum, ČNM, ř. historická, 1981; J. Janáčková: K. H. v Borové, sb. Sedm století H. Borové (1981); K. Kardyni-Pelikánová: K. H. B. a polská literatura, Slavia 1982; J. Skalička: H. snahy o Národní divadlo, sb. Studia Bohemica 3, AUP Olomouc (1984); J. Procházka: Z práce K. H. B. nad ruskými dějinami a jeho pojetí historie východních Slovanů, Slovanský přehled 1984; M. Otruba in K. H. B.: Křest sv. Vladimíra (1985); V. Štěpánek: K. H. v dějinách naší literatury, Lit. měsíčník 1986; J. Korejčík: Životopisná poznámka k dílu K. H. B., A. Stich: Novinář K. H. očima následujících generací a očima dneška, in K. H. B.: Dílo (1986); V. Macura: K. H. B., Křest svatého Vladimíra, in M. Zeman a kol.: Rozumět literatuře 1 (1986); A. Měšťan: Ruský komplex K. H. B., M. H. Heim: H., Custine a Haxthausen, J. Špetko: Zhoda v rozpornosti (o recepci K. H. B. na Slovensku), vše Proměny 1986, č. 4; A. Stich: Slovní hříčky v H. publicistickém stylu, sb. Proudý české umělecké tvorby 19. století – Smích v umění (1991); A. Měšťan: H. slovanství v očích českých politiků, Proměny 1991, č. 3; B. Mazáčová: H. divadelník, Divad. revue 1991, č. 4 (s přetiskem H. satir na řeč českých herců a dram. fragmentu Sokové a s bibliografií H. článků o divadle).

vmm

## Josef Havlík

\* 11. 4. 1850 *Lichovy* u Sedčan

† 6. 1. 1912 *Praha*

Autor převážně drobných sociálněpsychologických próz z městského i venkovského prostředí; patřil k okruhu realisticky zaměřených beletristů z přelomu 19. a 20. století.